KOSTELIJKE ONLEESBAARHEID

唐慎微 Táng Shènwēi, 重修政和經史證類備用本草 *Chóngxiū Zhènghé Jīng shǐ zhènglèi bèiyòng běncǎo* [Nuttige hulpstoffen uit de natuur: In de geest der klassieken geduid, Herziene Zhènghé-editie] (金陵 Jīnlíng [Nanking]: 唐氏富春堂 Táng Shì Fùchūn Táng [Tángs Uitgeverij Fùchūn], 1581). THYSIA 1596.

Als Chinese titel is dit zestiende-eeuwse kruidboek een unicum in de Thysiana. Grondig onderzoek wijst erop dat het dertigdelige origineel al in de vroege zeventiende eeuw als kapersbuit op een VOC-schip belandde. Sindsdien is het via veilingen in losse deeltjes over Europese bibliotheken verspreid geraakt. THYSIA 1596 is het dertigste en laatste deel.

Losse verkoop wijst op handel in curiosa, met hoge prijzen voor exotisch drukwerk, vooral als niemand het kon lezen. Voor dit kruidboek betaalde Johannes Thysius in 1648 maar liefst 5 gulden en 18 stuivers, destijds een weeksalaris voor ambachtslieden. En de onleesbaarheid is op de hier getoonde pagina's zelfs zichtbaar. Op de rechter bladzijde zien we de Nanking-netel (*Urtica thunbergiana*) en de Wèizhōunese berggember (*Alpinia japonica*). De verticale Chinese regels lopen van rechts naar links, maar lopen niet door op de linker bladzijde, omdat deze een katern afsluit dat omgekeerd in de Nederlandse band zit. Bij de laatste restauratie, in het jaar 2000, lijkt dit als historische bindfout te zijn gerespecteerd.

Het kruidboek (*cruydtboek*, *cruitboeck*) was als medisch genre een voorloper van de geïllustreerde flora. Met *kruiden* bedoelen we nu meestal 'bladeren en andere plantendelen gebruikt voor geur en smaak', maar *kruid* betekent hier nog 'plant, gewas'. In Thysius' tijd waren kruidboeken in de mode, en hun opzet sloot prachtig aan bij dit Chinese werk. De term 本草 *běncǎo* uit de titel vertoont een zelfde flexibiliteit: daarin betekent 草 *cǎo* zowel 'kruid' als 'plant'. Het eerste deel 本 *běn* is 'wortel', en zo betekent 本草 *běncǎo* letterlijk 'wortels en planten'. In technisch gebruik staat het voor elke stof die de menselijke gezondheid dient: plantaardig en dierlijk materiaal, delfstoffen en mineralen. *Běncǎo* betekent kortom 'natuurlijke medische hulpstoffen'.

De natuurhistorie had in Europa lange tijd een mediterrane blik. Hoewel dit Grieks-Romeinse model vaak nauwelijks op de eigen leefwereld was toe te passen, kwam pas in de zestiende eeuw een kritische toetsing op basis van nieuwe waarnemingen. Ook de Europese expansie over zee verbreedde het blikveld. In de zeventiende eeuw bleef de drang tot inventarisatie, maar verschoof de aandacht naar uiterlijke kenmerken van de natuur, en bevatten studies steeds vaker illustraties. Op grond van al deze waarnemingen kwam het in de achttiende eeuw tot pogingen om de gehele natuur systematisch in te delen, zoals Linnaeus en Rumphius deden. En dankzij deze indelingen volgden in de negentiende eeuw de eerste verklaringen van de organische diversiteit van het leven, zoals die van Darwin en Wallace.

Deze stapsgewijze opbouw van kennis vinden we overal ter wereld: van waarneming via indeling naar verklaring. De eerste stap is de lastigste: de eigen waarneming, vooral waar deze botst met de traditie. Zo speelden in Japan bijvoorbeeld de Chinese klassieken dezelfde rol als de Grieks-Romeinse in Europa. De Chinese *běncǎo*-traditie (*hońzoo* in het Japans) stond aan de basis van de Japanse natuurhistorie, hoe slecht de beschrijvingen ook pasten bij het eilandenrijk. Het botanische streven was om de juiste Japanse plantjes bij de Chinese voorbeelden te vinden, de rest van de inheemse flora viel af. De stap naar eigen waarneming vergde het genie van 貝原益軒 Kâibara Ekíken (1630-1714), die in 1709 voor het eerst 1366 Japanse gewassen beschreef die onbekend waren uit de Chinese traditie.

THYSIA 1596 heeft een bewogen leven achter de rug: gedrukt in Nanking, gekaapt en naar Europa gebracht, ontbonden tot curiosa, omgebonden in een Leidse bibliotheek. Onderweg steeg zowel de onleesbaarheid als de prijs, wat haast een frivole uitnodiging lijkt tot het relativeren van boekenwijsheid. Maar zoals de Chinese receptiegeschiedenis in Japan laat zien, is dat geen slecht idee. Een duur boek kun je niet altijd lezen, maar een goed boek brengt het risico mee dat je stopt met zelf kijken.

Jeroen Wiedenhof

☞ Omgekeerd gebonden bladzijden van het kruidboek (fols. 16v-17r).

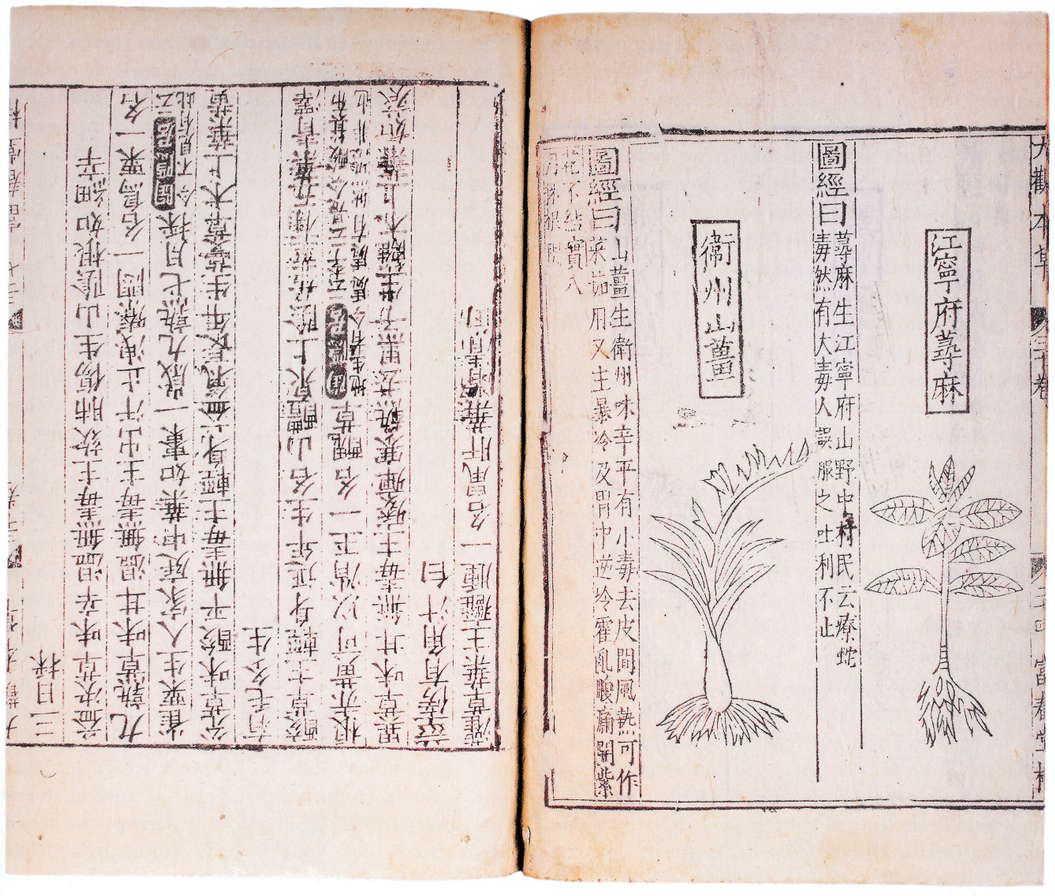

uit: Wim van Anrooij en Paul Hoftijzer, red., *Tot publijcque dienst der studie: Boeken uit de Bibliotheca Thysiana*, Hilversum: Verloren, 2023, pp. 136-137

Bibliografie — p. 227

K. [= P.N.] Kuiper, 'Van wortels en kruiden. Een vroege druk in de Bibliotheca Thysiana', *Omslag: Bulletin van de Universiteitsbibliotheek Leiden en het Scaliger Instituut*, 3 (2005), pp. 4-6 (het exemplaar in de Universiteitsbibliotheek Leiden heeft een losse pagina met corrigenda van de auteur).

W.F. Vande Walle, 'Introduction', in idem en K. Kasaya (red.), *Dodonaeus in Japan. Translation and the scientific mind in the Tokugawa period* (Leuven: Leuven University Press, 2008), pp. 9-29.

Over de auteurs — p. 240

Jeroen Wiedenhof (1959) is opgeleid als sinoloog in Leiden en Peking, en als taalkundige verbonden aan het Leidse Instituut voor Taalwetenschap (LUCL). Naast zijn werk in de Chinese taalkunde doet hij onderzoek naar de oorsprong en de evolutie van taal in de menselijke soort.